THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דאס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave., E.
Published daily except Saturday and Sunday.
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA.
Subscription: $6.00 per year.
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
WINNIPEG — MANITOBA

די נעשלאסענע פארלאמענט סעסיע

די נאָרוואַס געשלאסענע ערשטע רעגולעמיקע סעסיע פונ'ם 17טן דאמיניאן פארלאמענט איז דורכגעפירט געוואָרן אין איינעם פון די ערנסטסטע מאמענטן אין דער געשיכטע פון קאנאדע פון דער מלחמה אָן. דער שווערער עקאָנאָמישער קרייזיס, וואָס איז אן אלוועלטלאַכע דערשיינונג, איז פארשארפט געוואָרן אין קאנאדע מיט דער אימגערעמעניש פון היינטיקן יאָר, — אן אומגערעמעניש, וועלכע עס איז באזונדערס שווער פאר די פארמערס ארבעטער־ציטראָלן. ווען זייער לאנגע איז שוין אזוי געווען געגנג קרייזיס. צוליב דעם פאל פון פרייזן אין דעם מאנגל פון א מארק פאר זייערע פּראָדוקטן.

אין אזא שווערער צייט וואָרט מען געקאָנט דערוואַרטן, אז די הויפּט אויפמערקזאמקייט פונ'ם פארלאמענט זאָל געשיינקט ווערן דער דרינגנדיקער לאגע אין דער וועגניש פון מיטלען צו פארלייכטערן זי. דאָס איז אבער נים געווען דער פאל: ערשט ביים סאמע סוף פון דער סעסיע איז די דאָזיקע פראגע פארגעבראכט געוואָרן פאר'ן פארלאמענט. אין די רעגierונג האָט אויך נים אנגעצייכנט קיין פלעגער, נאָר בלויז געפאָדערט אין געקראָגן א פרייע האנד אין צו אנטוויקלען היקף מיטלען, וועלכע זי וועט פון צייט צו צייט געפינען פאר נייטיק.

די רעגierונג באַרעכטיקט דעם דאָזיקן אנגעמייגעם פלאן פון א "בלענק מעשע" אין א פרייער האנד דערביים, וואָס די לאגע האלט זיך בכלל אין איין ענדערן. אין די פרעגער וואָס מען צייכנט אָן היינט קאָן נאָר אן אנטשיידונג פאר אומפארבאָרגטע אָנזאָגן אין דערוואַרטן, אז די רעגierונג זאָל באַלד אָנגעצייכנט די אלגעמיינע לייניע, ווי זי האָט עס געמאָן מיט א יאָר צוריק, ווען זי האָט פארריכטן די ספּעציעלע סעסיע צו באהאנדלען די פראגע.

פון דער צווייטער זייט אבער קאָן מען זאָגן, אז די רעגierונג האָט, קריגנדיק א יאָר דערפארונג, אביסל געגענדערט איר בליק אויף דער לאגע. אויב מיט א יאָר צוריק איז די לאגע געווען נים ווייניקער אומבאשטימט ווי איצט, האָט אבער די רעגierונג געקוקט אויף איר דאן מיט אנדערע אויגן. פרעמיער בענעט איז נאָך דאן געווען פריש פון זיינע קאמפּיין רעדעס, און ווערכע ער האָט אייסגעדריקט־זיין אי־בערצייגונג. אז די לאגע אין קאנאדע קאָן זייער לייכט פארבעסערט ווערן דורך די טאריף רעפאָרמען וואָס ער האָט אנגעצייכנט. די זעלבע פארלאמענט סעסיע האָט מאקע דורכגעפירט א גרויסע צאָל טאריף־ענדערונגען, און מר. בענעט האָט וואַרשיינלאך געגלויבט, אז דאָס, צו־זאמען מיט דער אסיגנירונג פון צוזאנציק מיליאָן דאָלאר פאר דערוויי־ליקער פארלייכטערונג פון דער ארבעטסלאָזיקייט, וועט ליקווידירן דעם קריזיס אן דאָס לאנד וועט זיך צוריקקערן צו פּראָספּעריטעט.

פאר דער צייט האָט זיך אבער די לאגע אין לאנד נים פארבעסערט. אין, כאָטש פרעמיער בענעט איז נאָך פיל ערגער געוואָרן. אין, כאָטש פרעמיער בענעט איז נאָך אין אן אויבערצייגונג אין דער ווירקזאמקייט פון זיין הויכער טאריף פּאָליטיק, אנערקענט ער אבער שוין, אז עס מוז געמאָן צייט ביז די ווירקונג וועט זיך דערפילן. ער דערוואַרט שוין דערפאר נים מיט קיין זיכערקייט דעם באַלדיקן צוריקקערן פונ'ם לאנד צו פּראָספּעריטעט, און פארלאנגט א פרייע האנט צו האנדלען אין פאל ווען זיין פּאָליטיק וועט נים ברייגען קיין באַלדיקע רעזולטאטן.

ווי די מעשה איז, קאָן מען אבער האָפן, אז די רעגierונג וועט אנגענומען די דרינגנדיקסטע מיטלען אין וועט זיך נים אפשטעלן פאר קיין שום הוצאות, צו ספּאָרוועזן זיך מיט דער דרינגנדיקער לאגע, זי וועט אייסגעבן איר פרייע האנד. אין דער מען האָפן, צו פארווירקלאכן די צוזאָגן פונ'ם פרעמיער אליין און פונ'ם ארבעטס מיניסטער, אז "קיינער אין דעם לאנד דאַרף נים הונגערן". די רעגierונג וועט מוזן נעמען אין אנבאטראכט, אז סיי די מוניציפּאליטעטן און סיי די פּראָווינצן (אין די מיינסט פאלן) שטייען אויפ'ן שוועל פון באנקראָט, און זיי קאָנען מער נים טראָגן די שווערע לאסט וואָס איז ביז איצט אויף זיי געלעגן אין פארבינדונג מיט דער וואקסנדיקער ארבעטסלאָזיקייט מיט דער אומגליקלאכער לאגע פון די פארמערס. אין, זי וועט מוזן גיין א סך ווייטער אין דער הינזיכט, ווי ביז איצט.

וועט די רעגierונג דורכפירן אירע פּלענען אויף דעם געביט. דאן וועט מען איר גערן מוחה זיין איר זינד צו שטרייגנען פרינציפּ פון פארלאמענטארייזם. וואָס זי האָט פארלאנגט אין דער פארלאמענט מיט אירע פלעגער. מיר מוזן אבער אויפ'ן שארפסטן אויסזעצן קעגן דעם: וואָס זי האָט גרייצייטיק געפאָדערט אין גע־קראָגן א פרייע האנט "אונטערצודריקן וועלכע ס'איז אומרעכט וואָס קאנען אריינשפּרינגען אין פארבינדונג מיט דער לאגע אין לאנד". דאָס מיינט, ערשטנס, אז די רעגierונג איז נים זיכער אירע מיטלען אין זיין ווירקונאָס געגיג צו באוויזיקן די באזונדערע ערנסטקייט פון דער לאגע, און, צווייטנס, אז זי פארמעסט זיך אנצונעמען אזעלכע מיטלען, וועלן זי זעלבע אויפ'ן אנדערן הויף אין באשטימען פון דן בירגער.

* * * * *

דאָס, דינקען מיר, זיינען אין פנים פון דער דרינגנדיקער לאגע אין לאנד, געווען די וויכטיקסטע געשעפטן פון דער סעסיע, כאָטש זיי האָבן אויף איר פארנומען אזוי ווייניק צייט.

צווישן די אנדערע וויכטיקערע אויפטען פון דער סעסיע איז געווען דער דערקלערטער באנים פון פינף סענט א בושל פון עקספּאָר־טירטע וויזיין פאר די פריערי פארמערס. וואָס איז, ביי די איצטיקע איי־סערגעוויינלאך נידעריקע ווייזין פריזין, א גאנץ באדייטנדיקער בייי־טראג. דאָס איז אגב אין דער ריגיע מיט דער אנגעמייגער פּראָטעקציאָ־ניסטישער פּאָליטיק פון פרעמיער בענעט: ווען מען ווייגט אריין דיא הייבע טאריפן אויף אימפּאָרטן צו באשיצן די לאָקאלע אינדוסטריע, מיז מען לאָגישערווייז באשיצן דעם עקספּאָרטער אויפ'ן ווערט מארק דורך באַ־נוסן.

דער באהארניא קאנאדא, אייגער פון די גרעסטע פּאָרטישע סקאנדאלן אין דער געשיכטע פון קאנאדע, האָט פארנומען א היכשן פּלאץ ביי דער סעסיע. די פארהאנדלונגען האָבן זיך פארענדיקט מיט א צוזאָג פון דער רעגierונג צו באשיצן די אינטערעסן פון פּיסיקיקס אין דער דאָזיקער אנטערנעמונג דורך א רעגierונגס קאָנטראַט. אבער ווי ווייט דער דאָזיקער קאָנטראַט וועט גיין איז נאָך דערווייל נים באקאנט.

אנד האָט זיך די איינפארשונג פון דעם דאָזיקן סקאנדאל צו שנער פארענדיקט. און דאָס פּיסיקיקס וועט זיכער פארערן די ווייטער דיקע איינפארשונג פון דער פּאָליטישער קאָרופּציע וואָס איז דאָ בלויז מיילווייז אנטדעקט געוואָרן.

די סעסיע איז, בסך־הכל, געווען ווייניק א ווייכטיקע. ס'איז אבער דערווייל שווער צו פארויסזאָגן אין באשטימען, צו ווערלכע איר ארבעט וועט פירן. דאָס פארבלייבט פאר דער צייט צו דערקלערן.

נייעס וועגן דר. הערצל

ספּעציעל פאר ד. א. וו. פון "איטא"

פון ש. שוואַרץ

נייעס וועגן הערצלען! איז דאָס מעגלאך?

יאָ. ס'האָט זיך אריינגעוויזן אז עס איז מעגלאך. אין דעם הערצל־אויגוס, וואָס די אלגעמיינע ציוניסטן האָבן אראנזשירט אין ירושלים, דעם 20טן תמוז, האָבן די דערנערס דערציילט פיל זאַכן וואָס מ'האָט בין איצט נים גע־וואוסט. אויף דעם אויגוס זיינען אריינ־געטראָטן אריץ־ישראל אלע באקאנטע פּרעזיאָנלאַכייטן, און זיי האָבן דער־ציילט דעם פּיסיקיקס זייערע אייגענע דעראינערונגען. זאָכן וואָס זיי אלליין האָבן געזען און געהערט פון טעאַטער הערצל ווען זיי האָבן באַגעגנט מיט אידן אין אויסלאנד, דאָ אין לאנד זאָלט איר דערווייל ארבעטן פאר דער אימיגר־בונג פון דער העברייאישער שפּראַך און קולטור און פארשפּרייטן דעם אידישן נאציאָנאלן גייסט אין לאנד. אבער אר־בעטן פאר'ן ציוניזם אפּיציעל דאָ אין דערווייל אוממעגלאך".

ה' יעלין האָט געזאָגן הערצלען מיט דרייי יאָר שפּעטער אין ווין. ער האָט גע־רעדט מיט אים ווען דער אידישער נאַ־ציאָנאלער ביבליאָטעק אין ירושלים וואָס איז נאָך דאַמאָלסט געווען אין די הענט פון די "בני ברית". הערצל האָט אויסגעוויזן א גרויסן אינטערעס אין דער ביבליאָטעק און אין דאָס ארויס אין ווין אפּיציעלן אראנז' "די וועלט" מיט אן איפּאָרוף צו אלע ציוניסטן צו מרבד זיין לטובת דער ביבליאָטעק.

ה' יעלין האָט אין הערצלס אַרבעטס קאַבינעט, אין ווין, געזאָגן אויסגע־ווייזט אויף א טיש א גראַנדיעזע מאַר־מע פון אריץ־ישראל. הערצל האָט אים דאַרויף געזאָגט: "איך קאָן נים אר־בעטן פאר אריץ־ישראל אין איך זע אַ מאר מיר נים עטוואָס מסשות'דיקע פון א"י. די קאַרטע איז דאָס מסשות'דיקע וואָס איז דערפאר מיינע אויגן". דר. הלל יפה דערציילט: "נאָך א מאָג צען פון הערצלס אנקומען קיין א"י איז צו מיר געקומען רעב. העבלער, ווי ווייט מענש איז היה, אויך די ווילי־דעסטע פון די פארוואַרפענסטע מענש־לאכע נרופּן האָבן יעדער זייער שפּראַך, ווי פּרימיטיוו עס זאָל נים זיין. עס איז אמת, דאָס האָט אויך חיות פון האָבן זייערע "שפּראַכן" וואָס באשטיין אין ברוי־מען און ברילן. לכשל, ווען א הונט בילט אדער א פערד הירזשעט "דערט־ער, געבנדיק ביישנס פון עפּאַר. הונ־גער, צופרידנהייט, ערגער, טרויער, א. א. וו. אבער עס איז נים שיין שפּראַך דערמיט. דאָס קיין חיה קאָן נים קאָמ־ציזירן זייערע שפּראַך ביישנס. די דאָ־זיקע נרופּע מתנה איז געגעבן גע־וואָרן בלויז דעם מענשן אליין.

אין דאָך איז שפּראַך נים א מתנה פון דער נאַטור צום מענשן. דער מענש וועט געבאָרן אין א שפּראַך אין מיז־ווערט געבאָרן אין א שפּראַך אין מיז־ווערט עס ערשט דערלערנען לאנגזאַם שפּע־טער. א ביי־געבאָרענע בייבי קאָן בלויז אויסדריקן זיינע געפיהלן אין שרייען פונקט ווי א חיה. בלויז ווען דאָס קינד וואַקסט אויף, לערנט עס זיך אויס צו ריידן פון די מענשן אַרום אים, אין דער פּראַקטיס אין א נאַנץ אנגלאמער; עס האָט צוערשט בלויז אַרויסגעמאָלן קורצע אייזעלביקע ווערטער, ווי "מא", "פּאַ" א. א. וו. די קונסט צו קאָמבינירן די ווערטער אין אַרויסזאָג נאַנצע פּראָזן דערלערנט א נאַרמאַלער קינד ערשט צום פינפטן יאָר. ווען צ. ב. א. קינד זאָל באַלד באַד דער גע־בורט אפּגעוונדערט ווערן פון מענשן אין אויפוואַקסן אָן א מענשלאַכער סביבה, וועט עס נים קאָנען ריידן קיין שפּראַך, נאָר וועט קאָנען בלויז שרייען אדער ברומען ווי א חיה.

אין דער ביאָלאָגיע איז באקאַנט, אז דאָס מענשלאַכע קינד איידער דעם גע־בורט מאַכט דורך אלע שטופן פון עוואָלוציאָן וואָס דער מענשלאַכער מין האָט דורכגעמאַכט אין זיין לאנגען אנטוויקלונגס פּראָצעס. די נים נעבאָ־רענע בייבי האָט צוערשט דיי פאָרם פון א פישעלע. דערנאָך נעמט עס אָן די פאָרם פון אָן אמפיביען (האַלב וואַ־סער, האַלב יבשה חיה). דערנאָך די פאָרמע פון א מאַמאַל (זויג־טיער), און נאָר צו דעם נעמט עס אָן די מענש־לאַכע געשטאַלט.

אין עס נים אנצונעמען, אז אן ענ־לאָכן פּראָצעס אין שפּראַך, מאַכט דורך דאָס קינד?

מיט אנדערע ווערטער, דאָס פונקט ווי די ביי־נים געבאָרענע בייבי אין שפּראַך־לאָן אין דערלערנט זיך אויס צו ריידן בלויז לאנגזאַם. אזוי אויך אין דער פּרימיטי־ווער מענשלאַכער מין געווען אַלאַר שפּראַכלאָז אין די שפּראַך אין גערלר־דענס געוואָרן אין א לאנגזאַם — ווי־זאַמען פּראָצעס. בלויז וואָס עס נעמט ביי א קינד איצט עטלאַכע יאָר, האָט עס דעם מענשלאַכן מין געגומען וועגן וויי־ל יאָרהונדערט.

אז דער אויסשפּרינג פון דער מענש־לאַכער שפּראַך האָט נעמען באשטיין מיט ווערכע דער אינדיווידועלער פּרימיטי־ווער מענש האָט געגעבן צו פארשטיי־ן אין דער אינדיווידועלער פּרימיטי־ווער מענש האָט געגעבן צו פארשטיי־ן אין אריינגעקומען אין אַ. ב. א סינגלאַר פאר דער נעפאר פון א שונא אדער פון א ווילדער חיה, א סינגאל פון אַ־נגר, אדער א סינגאל פון חיה־נער. א. א. וו. אין דעם זיינען די פי־לאָזאָן איינשטיין, ביסלאָכווייז זיי־נען אין אין אין דער ווערטער דורך דאָס־ביגאַנגען פון סינגאלן צו שאפן נייע אויסדריקן.

די ארגינעלע אויסשפּרינג שפּראַך האָט נעמען אנטהאלטן ווערטער בלויז פאר פיזישע באַגריפן. די ווערטער פון אָנזאָגנאַנטע נייסטיקע באַגריפן האָבן נעמען שעפאן ווערן ערשט אן אויס־ווייטערע ציוויליזאַציע, ווען דער ווערטער פון אַ־נדערע ציוויליזאַציע שפּעטער אין אַ־נדערע לאנד אין אַזאַן פאר א שטיקער לאנד וואָס איר האָט שוין אָפּגעשפּיל־ט.

דער קאָאָלניסט בראַזאַ פון מינאַ־טיין, מאַנסקריט, און פּערוויש (מוטער מאַדהער, מאַם, מאַטער, מער א. א. וו). נאָך מערקווירדיקער איז דער וואָרט "זאָק" וואָס איז כמעט אין אלע אייר־ראָפּייאישע שפּראַכן דער זעלבער און איז דער אַבריאַיאיש — "שק". מער־ערע אעלבע ביישפּילן קאָנען געגעבן ווערן. נאָך אינטערעסאַנטער פּרייליכע איז דער קוריצער אויסדרוק, ווערט "אַז" וואָס אין אלע שפּראַכן האָט דאָס די זעלבע באַדייטונג פון אַ אויס־גשריי. דאָ האָבן מיר פּרייליכע אַ־ווערבן אין אַ בערבליאַכע פון אַן אריגינעלן ראָמאַני־שע שפּראַכן: פראַנצויזיש, שפּאַניש אין אַ. וו.

די אסיסיליאַציאָן פון שפּראַכן איז צונעגאַנגען פיל לייכטער אין שנעלער ווי די אסיסיליאַציאָן פון ראָסן. דאָס אידישע פאלק האָט נאָר 50 יאָר פון גלות בבל זיך צוריקגעערט מיט א פרעמדער שפּראַך — אַרמיש, בלויז בענדיק אבער ריין אין אַראַמ.

די נעבאָרענע ווערטער אין אנדערע שפּראַכן האָבן גרינגער נעמאַכט די באַר־נערשפּראַך אין גענעבן. די מענלאַכ־קייט אויסצואַרבעטן א נייע טערמינאָ־לאָגיע. עס איז נים איבערצוטריבן צו זאָגן דאָס די ווערטער באַרגעניש האָבן צום גרויסן טייל ביינעטראָן צו דער אנטוויקלונג פון ליטעראַטור קונסטן און וויסנשאַפט. די ווייכקייט פון א מאַרענער שפּראַך איז אין אירע גע־באַרטע ווערטער. אויסדריקן אין פאַר־נעדערט אנדערש. ווען לכשל א נים נעשוילטער מאַרענער ענגלישע ליטעראַטור פון נעמען לעזן ענגלישע ליטעראַטור פון צענטן יאָרהונדערט וועט ער נים פאַר־שטיין א וואָרט אז אן איבערזעצונג, אזוי אנדערש איז דער ענגליש פון עס־לאָכע יאָרהונדערט צוריק.

אין יעדער שפּראַך פאלן אַרויס כסדר אלטע ווערטער און אויסדריקע, און עס נעמען נעשאַפן נייע. אַפּט־ווערט א וואָרט אזוי איבערנעאַנדערשט דאָס עס איז קוים צו דערקאָנען די אריגינעלע קוועלע. אויך דאָס קומט פון באַקאַנט־לאָכקייט, פון די אינדיווידועלע מענ־שען. נעוויינלאך ווערן די ווערטער פאַרקירצט אדער עטלאָכע ווערטער צו־זאַמענגעבונדן אין איין פאַרקירצטן וואָרט אזוי, אז עס איז קוים מעגלאך צו דערקאָנען די ווערטער פון וואָנען דער וואָרט איז נעשאַפן. אין דער ענ־גלישער שפּראַך זיינען דאָ באַזונדערע פּילע ביישפּילע אזעלכע, ווי למשל דער "פּרוס", נאַטספּורכטיק, אין נעשאַפן פון די צוויי ווערטער "נאַדלייק" — פאַרשיידענע דיאַלעקטן, ווי ליטכט פון דיי־נען געגלייכן בלויז צוויי בוכשטאַבן "לי".

אין אונזער אידיש האָבן מיר אויך אזעלכע ביישפּילן, ווי למשל די דריי העברייאישע ווערטער "אם יראה השם" וואָס זיינען אין דער פאָלקס שפּראַך קאָמבינירט נעוואָרן אין איין ווערט "מירעשעם" אדער נאָר "מירעס" (דער שריבער פון די שורות האָט גע־הערט פילע מאָל אין די שטעטלאך פון פּוילן זאָגן "מירעס" אדער נאָר "מאַר־עס"). ווען העברייאיש זאָל אינגאַנצן פאַרנעסן, ווערן פון די אידישע מאַסן, ווי עס וויזן האָבן די אידישטן, וואָלט דעם צאָקונפטיקער דור נים איינגעפאלן אז דער וואָרט "מירעס" אין אַ־נדערע שפּראַך איז אין אירע בע־ארטע ווערטער. אויסדריקן אין פאַר־נעדער אנדערש. ווען למשל א נים נעשוילטער מאַרענער ענגלישער ליטעראַטור פון נעמען לעזן ענגלישע ליטעראַטור פון צענטן יאָרהונדערט וועט ער נים פאַר־שטיין א וואָרט אז אן איבערזעצונג, אזוי אנדערש איז דער ענגליש פון עס־לאָכע יאָרהונדערט צוריק.

אין יעדער שפּראַך פאלן אַרויס כסדר אלטע ווערטער און אויסדריקע, און עס נעמען נעשאַפן נייע. אַפּט־ווערט א וואָרט אזוי איבערנעאַנדערשט דאָס עס איז קוים צו דערקאָנען די אריגינעלע קוועלע. אויך דאָס קומט פון באַקאַנט־לאָכקייט, פון די אינדיווידועלע מענ־שען. נעוויינלאך ווערן די ווערטער פאַרקירצט אדער עטלאָכע ווערטער צו־זאַמענגעבונדן אין איין פאַרקירצטן וואָרט אזוי, אז עס איז קוים מעגלאך צו דערקאָנען די ווערטער פון וואָנען דער וואָרט איז נעשאַפן. אין דער ענ־גלישער שפּראַך זיינען דאָ באַזונדערע פּילע ביישפּילע אזעלכע, ווי למשל דער "פּרוס", נאַטספּורכטיק, אין נעשאַפן פון די צוויי ווערטער "נאַדלייק" — נאָט עגלאך. אבער פונם וואָרט לייק זיינען געבליבן בלויז צוויי בוכשטאַבן "לי".

אין אונזער אידיש האָבן מיר אויך אזעלכע ביישפּילן, ווי למשל די דריי העברייאישע ווערטער "אם יראה השם" וואָס זיינען אין דער פאָלקס שפּראַך קאָמבינירט געוואָרן אין איין ווערט "מירעשעם" אדער נאָר "מירעס" (דער שריבער פון די שורות האָט גע־הערט פילע מאָל אין די שטעטלאך פון פּוילן זאָגן "מירעס" אדער נאָר "מאַר־עס"). ווען העברייאיש זאָל אינגאַנצן פאַרנעסן, ווערן פון די אידישע מאַסן, ווי עס וויזן האָבן די אידישטן, וואָלט דעם צאָקונפטיקער דור נים איינגעפאלן אין איין ווערט אין אַ־נדערע שפּראַך. אין דער מער אדער ווייניקער ווייטערער צו־קונפט, האָט די צווייטע ווערט נאַציאָ־נען וועלן ריידן אין שפּראַך. אדער האָבן אונזערע אונזערע אין שאַפן אין אונזערע אין אונזערע אין אונזערע